

PA6278

.04

1753

v. 5

c. 1

M. TULLII
CICERONIS
OPERA
CUM DELECTU COMMENTARII
IN USU
SERENISSIMI DELPHINI
TOMUS QUINTUS
QUI ORATIONUM SECUNDARUM

UNIVERSIDAD AUTONOMA DE NUEVO LEON
CAPILLA ALFONSINA BIBLIOTECA UNIVERSITARIA
MICROFILMADO Rollo-7

M
TAVI...
Apud Johannem Manly
LITTERARUM PERMISSU ET PRIVILEGIO

1753

M. TULLII
CICERONIS
ORATIONES.
PRO
LEGE MANILIA.
AD POPULUM.
ORATIO XIII.
ARGUMENTUM.

M Emilio, L. Volcario consulibus, cum L. Lucullus, qui proconsulari imperio administrarat prope septem annos Mithridaticum bellum, a senatu revocatus Romam redisset, tulit ad populum L. Manilius, tribunus plebis, ut ejus belli administratio Pompejo committeretur, qui tum bellum maritimum gererat.

bat . Eam rogationem Cicero prætor creatus persuadendam populo susceperit , quod in Pompejo omnia essent , quæ ad perfectum imperatorem pertinerent , scientia rei militaris , fortitudo , temperantia , & felicitas : rejectis objectionibus Horrensi , & Catuli : quorum alter , non esse vii omnia committenda dicebat ; alter vero , in uno homine sepe esse periclitandam fortunam negabat , eumque aliis Reipublicæ temporibus servari volebat . ERNESTUS .

I.

UANQUAM mihi semper frequens conspectus vester ¹ , multo jucundissimus ; hic autem locus ² , ad agendum amplissimus ³ , ad dicendum ornatissimus est visus , Quirites : tamen hoc aditu laudis , qui semper optimo cuique maxime patuit , non mea me voluntas , sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ , prohibuerunt . Nam , cum antea per ætatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem ; statueremque , nihil huc , nisi perfectum ingenio , elaboratum industria , afferri oportere : omne meum tempus amicorum temporibus ⁴ transmittendum putavi . Ita neque hic locus vacuus unquam fuit ab iis , qui vestram causam defenderent : & meus labor in privatorum periculis

DELECTUS COMMENTARIORUM .

¹ Frequens conspectus vester] Magistratus , quibus solis cum populo agendi jus erat , legem triundino per præconem promulgari in foro jubebatur , ut tertia die comitia haberentur , & populus suffragia ferret : id est , legem latam aut juberet , aut antiquaret . Eam , ut scribit Quintilianus , libro II . pro concione suadere , aut dissuadere , moris fuit .
² Hic autem locus] Templum in foro , rostris , ut Livius scribit , navium Antiatium exornatum . Idem .
³ Ad agendum amplissimus , ad dicendum ornatissimus] Gellius , Noct. Att. XIII . 15 . docet aliud esse , Agere cum populo , aliud , concionem habere . Nam , cum populo agere ,

inquit , est rogare quid populum , quod suffragiis suis aut jubeat , aut votei . Concionem autem habere , est verba facere ad populum , sine ulla rogatione . Ergo ad agendum amplissimum appellat , quod nullis nisi amplitudine præditis viris , magistratum scilicet gerentibus , agere cum populo liceret : ad concionandum autem , sive ad dicendum ornatissimum , quod ornamento esset iis , qui concionabantur , ut adolescentibus , qui de laude alicujus pro Rostris orationes ad populum habebant . Idem .
⁴ Omne meum tempus amicorum temporibus] Tempora , negotia , pericula , necessitates , ut vulgus loquitur , significant . Ut libr. de Offic. II . cap. 1 . Tantum erat philosophia loci , quantum superfluebat amicorum & Reipublicæ temporibus : id est , negotiis , necessitatibus . Idem .

culis caste integreque versatus , ex vestro judicio fructum est amplissimum consecutus . Nam cum propter dilationem comitorum ⁵ ter prætor primus centuriis cunctis renuntiatus sum , facile intellexi , Quirites , & quid de me judicaretis , & quid aliis præscriberetis . Nunc cum & auctoritatis in me tantum sit , quantum vos honoribus mandandis esse voluistis ⁶ : & ad agendum facultatis tantum , quantum homini vigilanti ex forensi usu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit asserre : certe , & si quid auctoritatis in me est , ea apud eos utar , qui eam mihi dederunt ; & si quid etiam dicendo consequi possum , iis ostendam potissimum , qui ei quoque rei fructum suo judicio tribuendum esse censuerunt . Atque illud in primis mihi lætandum jure esse video , quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi , causa talis oblata est , in qua oratio deesse nemini potest . Dicendum est enim de Cn. Pompeji singulari eximiaque virtute : hujus autem orationis difficilior est exitum , quam principium invenire . Ita mihi non tam copia , quam modus in dicendo quærendus est .

II. Atque ut inde oratio mea proficiatur , unde hæc omnis causa ducitur : bellum grave & periculosum vestris vestigalibus atque sociis , a duobus potentissimis regibus inferitur , Mithridate , & Tigra⁷ne : quorum alter relictus ⁸ , alter lapsus , occasionem sibi ad occupandam Asiam ⁹ oblatam esse arbitratur . Equitibus Romanis , honestissimis viris , afferuntur ex Asia quotidie literæ , quorum magnæ res aguntur , in

⁵ Propter dilationem comitorum] Differabantur plerumque propter obnuntiationes . Nam si , dum comitia haberentur , augur aliquis de celo servasset , magistratus obnuntiare poterat , & comitia in alium diem differre . Differabantur præterea per tribunorum intercessionem . Has autem obnuntiationes , dilationesque comitorum , candidatorum scilicet gratia faciebant : cum aliqui sibi paratam repulsam videbant . Idem .
⁶ Quantum vos , honoribus mandandis esse voluistis] Hoc est , quantum mihi (auctoritatis scilicet) esse voluistis , in eo , quod honores mihi mandavistis : vel , dum honores mihi mandatis . Fabrianus .
⁷ Mithridate , & Tigra⁷ne] Altero Ponti , altero Armenia rege , & superioris socero , ut Appianus ; genero , ut Plutarchus scribit . Horvianus .
⁸ Quorum alter relictus] Lucullus Mithridatem persecutus , a militibus desertus est : qui , cum nihil propius esset , quam ut Rex caperetur , effusus de ipsius Regis sententia thesauris & pecuniis omnibus , in eas sese relicto Rege , proiecitur . Ita Rex in Armeniam ad socerum Tigranem profugit . Idem .
⁹ Ad occupandam Asiam] Asia , anno Urbis 620 , Attali testamento , populum Romanum instrumentis heredem sui regni , provincia est Romanorum facta . Grav .

in vestris vestigialibus exercendis¹⁰ occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine¹¹, causam reipublicæ, periculaque rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc vestra provincia est¹², vicis exustos esse complures: regnum Ariobarzanis¹³, quod finitimum est vestris vestigialibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurre- rit¹⁴, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus fociis & civibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc unum ab hostibus metui, præterea neminem.

Causa quæ sit, videtis: nunc, quid agendum sit, considere. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim ejusmodi, quod maxime vestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria, quæ vobis a majoribus, cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus fociorum, atque amicorum, pro qua multa majores vestri magna & gravia bella gesserunt: aguntur certissima populi Romani vestigialia, & maxima, quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus est a vobis, & ipsorum, & reipublicæ causa consulendum.

III. Et

¹⁰ In vestris vestigialibus exercendis] Quid est exercere vestigialia? decumas ab aratoribus exigere, scripturam a pecuariis, portorium a mercatoribus. Hæc enim populi Romani vestigialia. *Horatius.*

¹¹ Pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine] Plinius xxxii. E. M. Cicero denum stabilitæ equestri molen in Consulatu suo, ei sanarum civitatis, ex eo se ordine profectum esse celebrans, & ejus vires peculiari popularitate querens. *Idem.* Vide pro Rabirio Post.

¹² Bithyniæ, quæ nunc vestra provincia est] Nicomedes cognomento Philopator, Nicomedis filius, qui, patre Prusia necato, Bithyniæ regnum occupavit, regno a Mithridate pulsus, a Sylla restitutus est. Hæc de causâ paucis post annis, hoc est, Octavio & Cotta Coss. moriens, populum Romanum re-

gni sui heredem fecit, regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. *Eutrop. App. Flor. Idem.*

¹³ Regnum Ariobarzanis] Cappadociam, ex qua ipsum bis antea pulsam, & bis a Romanis restitutum Mithridates, Lucullo a senatu revocato, tertio dejecit: & tandem eo regno potitus est, dum Pompejus ipso & Tigrahe devictis, Ariobarzanem tertio loco restituit. *Idem.*

¹⁴ Huic qui succurre- rit] Modius, *epist. XCVII. Novant.* testatur in Colonien- si se reperisse, qui successerit: id & ego reperit in Erfurt. necnon in anonymo; quod procul dubio præferendum est succurre- rit. Succurre- re bello a Latinorum consuetudine remotum est. *Grævius.*

III. Et quoniam semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes, atque avidi laudis fuistis, delenda vobis est illa macula, Mithridatico bello superiore¹⁵ suscepta: quæ penitus jam insedit, atque inveteravit in populi Romani nomine: quod is, qui uno die tota Asia, tot in civitatibus, uno nuntio, atque una literarum significatione cives Romanos necandos trucidandosque denotavit, non modo adhuc pœnam nullam, suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum jam tertium & viceesimum regnat: & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, sed emergere & patrio regno, atque in vestris vestigialibus, hoc est, in Asiæ luce versari. Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphavit L. Sylla, triumphavit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores: sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatusque regnaret. Veruntamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Syllam¹⁶ in Italiam respública, Murenam Sylla revocavit¹⁷.

IV. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad oblivionem veteris belli, sed ad comparationem novi contulit: qui posteaquam maximas edificasset ornassetque classes; exercitusque permagnos, quibuscumque ex gentibus potuisset, comparasset; & se Bosporanis, finitimis suis, bellum inferre simulasset: usque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces,

¹⁵ Mithridatico bello superiore] Quod insularum est Q. Pompejo, L. Sylla Coss. Nam initio ejus belli Mithridates Q. Optimum, ut Florus appellat, *Proconsulem*; ut Appianus, cui potius assentior, *Propretorem*,

cepit; & in vincula conjecit; Manium Attilium asino insidentem Pergamum usque deduci iussit, præconem præcone, & proclamante adesse Manium Attilium; cique ut Pergamum venit, aurum liquefactum in os infundi iussit: præfectis deinde Asiæ universis mandavit: ut intra diem trigessimum Romanos & Italos omnes ad unum, viros, mulieres, pueros, qui in Asia essent, trucidarent, & necatos ne sepelirent, sed eorum corpora feris

objicerent: ut auctor est Appianus. Occisa autem civium Romanorum centum quinquaginta milia Plutarchus in vita Syllæ scribit: Val. Max. octoginta milia. *Horatius.*

¹⁶ Syllam ... Resp.] Oppressa a Mario, & Cinna, & Carbone. *Idem.*

¹⁷ Murenam Sylla revocavit] Propter pacem, quam ipse cum Mithridate fecerat: nam ille in Asia legatus a Sylla relictus cum duabus legionibus, ut Asiæ negotia constitueret, triumphi cupiditate incensus Regi bellum facere non desistebat, usquequæ revocatus est. *Idem.*

duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disjunctissimis, maximeque diversis, uno consilio, a binis hostium copiis¹⁸ bellum terra marique gereretur, vos ancipiti contentione districti, de imperio¹⁹ dimicaretis.

Sed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ, atque Hispaniæ, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeji divino consilio ac singulari virtute depulsum est: in altera parte ita res a L. Lucullo, summo viro, est administrata, ut initia illa gestarum²⁰ rerum magna atque præclara, non felicitati ejus, sed virtuti; hæc autem extrema²¹, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus, ei detracta oratione nostra, neque falsa, affecta esse videatur. De vestri imperii dignitate, atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, videte, quem vobis animum suscipiendum putetis.

V. Majores vestri sæpe, mercatoribus ac navicularibus injuriosius tractatis²², bella gesserunt: vos tot civium Romanorum millibus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbioribus²³, Corinthum patres vestri, totius Græciæ lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi Romani, consularem, vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium Romanorum imminutam non tulerunt: vos

vitam

¹⁸ Uno consilio, a binis hostium copiis] Sertorii enim copias cum suis conjuncturum fe putabat, ut scribit hic ipse in Mureniæna, cap. 15. Idem.

¹⁹ De imperio] Id est, non de aliqua imperii parte, sed in totius imperii certamen & discrimen deveniretis; & ancipiti: quoniam utrinque bellum inferrebat, ab Asia scilicet, & Hispania. Idem.

²⁰ Ut initia illa gestarum rerum] Mithridatem enim prælio fudit in Ponto; ut ille in extremam Armeniam profugerit ad Tigranem: quorum utrumque postea uno consilio, unis copiis in se invadentem repulit ac profugavit. Idem.

²¹ Hæc autem extrema] Clades accepta primum a Fabio, deinde a L. Triario; Mi-

thridatis reditus in Pontum, & magnam sui regni partem: multarum nationum contracta belli societas cum Tigrane & Mithridate adversus populum Rom. Idem.

²² Injuriosius tractatis] Leviter offensus. Nam, injuriosus, minus est, quam injuriose. Manutius.

²³ Appellati superbioribus] Sordes in eos de rebus injectas, ait Strabo: pulsatos, Livius & Alconius. Cicero neutrum dicit, sed, appellati superbioribus, ut oratorie rem minuat: quo magis populus Romanus in Mithridatem incendatur, qui legatum consularem vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necaverat. Legatorum autem, item ut Tribunorum plebis sacrosancta corpora putabantur. Idem.

vitam creptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi Romani, omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere; sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conservare non posse.

Quid, quod salus sociorum summum in periculum ac discrimen vocatur? Regno expulsus est Ariobarzanes, rex, socius populi Romani atque amicus: imminent duo reges toti Asiæ, non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis atque amicis: civitates autem omnes, cuncta Asia atque Græciæ vestrum auxilium expectare, propter periculi magnitudinem, coguntur: imperatorem a vobis certum deposcere, cum præsertim vos alium miseritis, neque audent, neque id se facere summo sine periculo posse arbitrantur.

Vident & sentiunt hoc idem, quod vos, unum virum esse, in quo summa sint omnia, & cum prope esse²⁴: quo etiam carent ægrius: cujus adventu ipso atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt ac retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, sicut cæterarum provinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis. Atque hoc etiam magis, quam cæteros; quod ejusmodi in provinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum, non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præsentem vident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, ut ii beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissime commoratur.

VI. Quare, si propter socios²⁵, nulla ipsi injuria laceffiti, majores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Æto-

Tom. V.

B
lis,

²⁴ Et cum prope esse] In bello maritimo adversus prædones & piratas, quos toto mari mediterraneo persequeretur. Ergo magis mediciteriam partem significat Asiæ finitimam: illud enim ad usque Ciliciæ fines & Amarnum montem diffunditur. Horomans.

²⁵ Propter socios] Cum Antiocho & Ætolis propter fœderatas Græciæ civitates: cum Philippo propter Athenienses: cum Pœnis dicitur enim ad usque Ciliciæ fines & Amarnum montem diffunditur. Horomans.

lis, cum Poenis bella gesserunt: quanto vos studio convenit, injuriis provocatos, sociorum salutem una cum imperii vestri dignitate defendere, praesertim cum de vestris maximis vestigalibus agatur? Nam caeterarum provinciarum vestigalia, Quirites, tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia vero tam opima est & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine passionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque haec vobis provincia, Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modo a calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defendenda.

Nam caeteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in vestigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiae non longe absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit. Ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vestigal²⁶ conservari potest. Quare saepe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur.

Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui vestigalia nobis pensant, aut eos, qui exercent atque exigunt, cum duo reges cum maximis copiis prope adsint? cum una excursio equitatus per brevi tempore totius anni vestigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portibus atque custodiis, magno periculo se habere arbitrentur? Putatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt²⁷, conservaveritis, non solum (ut antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos?

VII. Ac

²⁶ Neque ex scriptura vestigal conservari potest] Ex scriptura, id est, ex publicis paciscis. Unde Scripturarius ager, ut scribit Festus, in quo ut pecora pascantur, certum est, quod publicanus scribendo conficit rationem cum pastore. Hotoman.

²⁷ Qui vobis fructuosi sunt] Fabricius fru-

ctui. At enim nostri omnes sunt a vulgato. Grut. Fructui esse Latini dicuntur, quae fructum nobis praestant. Qui interpolant hunc locum, praece elegantiae istius ignorantia pro fructui, tritius & sibi notius fructuosi supposuerunt. Graevius.

VII. Ac ne illud quidem vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Romanorum pertinet: quorum vobis, pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio diligenter. Nam & publicani, homines & honestissimi & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam provinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res & fortunae curae vobis esse debent. Etenim si vestigalia, nervos esse reipublicae semper duximus: eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum caeterorum ordinum recte esse dicemus.

Deinde caeteris ex ordinibus homines gnavi & industrii partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere debetis: partim suas, & suorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis vestrae, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere: sapientiae, videre, multorum civium calamitatem a republica se junctam esse non posse. Etenim illud primum parvi refert²⁸, vos publicanis amissa vestigalia postea victoria recuperare. Neque enim iisdem redimendi facultas erit, propter calamitatem, neque aliis voluntas, propter timorem.

Deinde, quod nos eadem Asia, atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit; id quidem certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romae, solutione impedita, fidem concidisse²⁹. Non enim possunt una in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eadem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rempublicam, & mihi credite, id quod ipsi videtis. Haec fides, atque haec ratio pecuniarum, quae Romae, quae in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & cohaeret. Ruere illa non possunt, ut haec non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, non dubitandum vobis

B 2 fit,

²⁸ Etenim illud primum parvi refert] Occurrit tacitae cogitationi; posset enim aliquis dicere: Si vestigalia nunc amittentur, victoria tamen postea recuperabuntur. Parvi inquit, hoc refert: & cur parvi referat, statim causam subjungit. Manut.

²⁹ Fidem concidisse] Fidei anceps est, ambiguumque vocabulum. Tam enim ad eum qui fidem habet refertur, nimirum argentarium, quam ad eum qui fidem servat, pecunianque dissolvit. Hotomanus.

fit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria hominis vestri, salus sociorum, vestigialia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.

VIII. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum: non esse ita magnum, ut sit peritescendum. In quo maxime laborandum est, ne forte a vobis quæ diligentissime providenda sunt, contemnenda esse videantur.

Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, ejus adventu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas fuisse; urbemque Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam, Cyzicenorū, obsessam esse ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissime, quam L. Lucullus virtute, assiduitate, consilio, summis obfidionis periculis liberavit; ab eodem imperatore classem magnam & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis præliis esse deletas: patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui ante populo Romano ex omni aditu clausus esset: Sinopen, atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasque urbes Ponti & Cappadociæ permultas, uno aditu atque adventu esse captas: regem spoliatum regno patrio atque avito, ad alios se reges, atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia, salvis populi Romani sociis, atque integris vestigialibus, esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis; atque ita, Quirites, ut hoc vos intelligatis, a nullo istorum, qui huic obtestant legi atque causæ, L. Lucullum similiber ex hoc loco esse laudatum.

IX. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites: non enim hoc sine causa quæri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto

Me-

Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra in iis locis, qua se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & a majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas, in suum regnum congesterat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse e manibus effugit. Ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardavit.

Hunc in illo timore & fuga Tigranes, rex Armenius, recepit: diffidentemque rebus suis confirmavit, & assistum erexit, perditumque recreavit. Cujus in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit: plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae sunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus Romanus, neque laceffendas bello, neque tentandas putavit. Erat etiam alia gravis atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, fani³⁰ locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ atque magnæ novo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat³¹, & præliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commovebatur.

Hic jam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, ut ex iis locis a militibus nostris reditus magis maturus, quam processio longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum jam confirmarat, & eorum, qui se ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum regum & nationum copiis

³⁰ Fani] Comana, Bellonæ templum, significat, cujus sacerdos majestate, imperio, potentia, secundus a rege: consensu illius gentis habebatur; ut ait Hieronymus de bello Alexandrino, Appianus in fine Mithridatici: quod Cicero etiam ostendit epist. ad Cæsonem. Manutius.

³¹ Est urbem ex Tigranis regno ceperat] Tigranes ex suo nomine Tigranocertam appellat: in quam copiosissimos quoque & locupletissimos totius imperii sui cives quasi in coloniam deduxerat: quam omnes, ut Regi gratificarentur, certatim donis ac munibus, pretiosissimisque quibusque rebus ornabant atque intruxerant: in qua (inquit Plutarchus) præter alias opes impenitas, talentorum octo millia Lucullum reperisse constat. Hotomanus.

copiis iuvabatur. Hoc jam fere sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum, qui aut reges sunt, aut vivunt in regno; quod regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolomis nunquam est ausus optare. Nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terram unquam attingeret: sed in exercitum vestrum³², clarum atque victorem, impetum fecit.

Sinite hoc loco, Quirites, (sicut poætæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem: quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuntius, sed ex sermone rumor afferret. Hic in ipso bello, gravissimaque belli offensione, L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quod imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis, partem militum, qui jam stipendiis confectis³³ erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo consulto: sed ea vos conjectura perspiciatis, quantum illud bellum futurum putetis, quod conjungant reges potentissimi, renovent agitata nationes, suscipiant integra³⁴ gentes, novus imperator vester accipiat, veterem pulso exercitu.

X. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset, genere ipso necessarium, magnitudine periculofum. Restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse videatur.

Utinam, Quirites, virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis! Nunc vero cum sit unus Cn. Pompeius, qui

32 In exercitum vestrum] Primum in L. Flaccum, quem in Ponto Lucullus reliquerat: deinde in C. Triarium Luculli legatum, qui in Flacci locum cum exercitu novo missus est. Nam hic Lucullum adventare sentiens, triumphi cupiditate impulsus prælium cum Mithridate commisit: quo in præ-

lio cæsi sunt Tribuni 24. centuriones 150. civium supra 7000. *Hotomanus.*

33 Stipendiis confectis] Cum annos jam decem militassent. *Manius.*

34 Integre] Neque læcessita bello, neque tentata. *Idem.*

qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superavit; quæ res est, quæ cujusquam animum in hac causa dubium facere possit? Ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem.

Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui e ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum³⁵, atque in militiæ disciplinam profectus est? qui extrema pueritiæ miles fuit summi imperatoris³⁶? ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator³⁷? qui sæpius cum hoste conflavit³⁸, quam quisquam cum inimico concertavit? plura bella gessit, quam cæteri legerunt? plures provincias confecit, quam alii concupiverunt? cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperiis: non offensionibus belli, sed victoriis: non stipendiis, sed triumphis est erudita? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reipublicæ? Civile³⁹, Africanum⁴⁰, Transalpinum⁴¹, Hispaniense, mistum ex civitatibus⁴², atque

35 Ad patris exercitum] Cn. Pompeii Strabonis, Catonis in Consulatu collegæ. Is bello Italico Proconsul, cum satis feliciter Rempublicam scilicet, anno insequenti Q. Pompejum Syllæ in Consulatu collegam, qui ad capiendum iussu populi a Cn. Pompejo exercitum profectus erat, in tribunali interficiendum curavit. Itaque in Italia Cinnano bello exercitum habuit, in quo exercitu hunc quoque Cn. Pompejum ipsius filium adolescentem fuisse Plurarchus auctor est. *Hotomanus.*

36 Miles fuit summi imperatoris] Patris ejus, non Syllæ. Dux enim, non miles, ad Syllam profectus est. *Manus.*

37 Maximi ipse exercitus imperator] Plurarchus & Florus, cum in agro Piceno privatam hominem, annos tres & viginti natum, voluntarium exercitum conscripsisse tradunt, & cum tribus legionibus ad L. Syllam venisse, ad eumque se nobilitatem omnem contulisse: ut deserta urbe ad castra venirent, complures in itinere Italiæ civitates

solicitate: Scipionem & Carbonem adversæ partis duces prælio læcessisse: mox ad Syllam cum exercitu instructissimo & paratissimo profectum, Imperatorem: ab ipso Sylla salutatum: statimque in Celtiberiam missum esse. *Hotomanus.*

38 Sæpius cum hoste confavit] Hostes publice tantum dicuntur, scilicet quibus bellum populi Romani iussu a collegio Peciælium inditum est: Inimici privatim, a quibus animo alienati & disjuncti sumus. *Idem.*

39 Civile] Marianum. Manius. 40 Africanum] Quo Cn. Domitium, & Hiabam devicit. *Idem.*

41 Transalpinum] Gallicum: quod quale fuerit, paulo post ostenditur. *Idem.*

42 Mistum ex civitatibus] Civitatis hic ferri non posse videtur. Nam si per civitates intelligit Hispanicas & Lusitanicas civitates, cur dicit illud bellum mistum fuisse ex civitatibus, & bellicosissimæ gentibus, cum hæc civitates ad eas ipsas bellicosissimas gentes

ex bellicosissimis nationibus, servile⁴³, navale bellum. Varia & diversa genera & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant, in usu militari positam, quæ hujus viri scientiam fugere possit.

XI. Jam vero virtuti Cn. Pompeji, quæ potest par oratio inveniri? Quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit asserere? Neque enim illæ sunt solæ virtutes imperatoris, quæ vulgo existimantur, labor in negotio, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo: quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt.

Testis est Italia⁴⁴, quam ille ipse victor, L. Sylla, hujus virtute & subsidio confectus est liberatam. Testis est Sicilia⁴⁵, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii, explicavit. Testis est Africa⁴⁶, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter⁴⁷ Gallorum interneccione patefactum est. Testis est Hispania⁴⁸, quæ sæpissime plurimos hostes ab hoc

tes pertinerent, sive cum hæc civitates & hæc gentes essent unius ejusdemque regionis & populi? Credo Ciceronem scripsisse *missum ex civibus*, atque ex bellicosissimis gentibus. Sertorianus enim exercitus confectus erat ex multis civibus Romanis, & ex Hispanis, & Lusitanis, *Grævis*.

43. *Servile*] A Spartaco gladiatore excitatum: cuius tamen confecti laus ad M. Crassum proprie pertinet. Et hic Pompejum gratificatur, Crassi laudem cum eo communicans, *Manutius*.

44. *Testis est Italia*] Italico bello extremo, civile exortum est: quo tempore divisa Italia diversas partes secuta est. In eo bello jam supra dictum est Cn. Pompejum voluntarium exercitum conscripsisse, & prospere rem gessisse. *Hotomanus*.

45. *Testis est Sicilia*] Quam Perpenna & Carbo, ex Italia pulsi, vi occuparant, ea spe, ut hoc propugnaculo adversus Syllam uterentur. Ergo Senatusconsultum factum est,

ut Pompejus eo cum imperio proficereetur. Cuius adventu Perpenna profugit: ac Carbo captus, & a Pompejo damnatus, interfectus est. *Idem*.

46. *Testis est Africa*] In quam postea missus est adversus Cn. Domitium proscriptum, & Hiabam Numidia regem, bellum adversus Syllam molientes, quos prælio victos interemit. Quo bello intra dies XL. confecto, Romam rediit, & quatuor ac viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod quidem nemini antea contigerat, ex Africa triumphavit, Magnusque a L. Sylla appellatus est. *Hotomanus*.

47. *Per quam legionibus nostris in Hispaniam iter*] Inter Padi & Rhodani fontes, Romanis opportunus, quam quod Annibal aperuerat. *Manutius*.

48. *Testis est Hispania*] In qua Sertorium octavum jam annum cum populo Rom. bellum gerentem devicit. *Hotomanus*.

superatos prostratosque confepxit. Testis est iterum & sæpius Italia, quæ cum servili bello tetro periculofoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit: quod bellum expectatione Pompeji attenuatum atque imminutum est; adventu sublatum ac sepultum. Testes vero jam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac nationes: denique maria omnia, tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præsidium, ut tutus esset? aut tam fuit abditus, ut lateret? Quis navigavit, qui non se aut mortis, aut servitutis periculo committeret, cum aut hieme, aut referto prædonum mari navigaret? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus⁴⁹, tam late divisum atque dispersum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse? Quam provinciam tenuistis a prædonibus liberam per hosce annos? quod vestigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio, classibus vestris, fuistis? quam multas existimatis insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas, aut a prædonibus captas urbes esse sociorum?

XII. Sed quid ego longinqua commemoro? Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani longe a domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum fortunatas, non sua testa defendere. Socii ego vestris mare clausum per hosce annos dicam fuisse, cum exercitus nostri Brundisio⁵⁰ nunquam, nisi summa hieme, transfuserint? Qui ad vos ab exteris nationibus venirent, captos querar; cum legati populi Romani redempti sint? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim secures⁵¹ in prædonum potestatem pervenerint? Cnidum, aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, in-

Tom. V.

G

nume-

49. *Tam vetus, tam vetus*] Nam Octavio & Cinna Coss. captum est, ut ex Appiano intelligitur, qui Proconsule Sylla in Asiam missus, hoc bellum initium habuisse scribit. Confectum est autem hoc ipso anno, Lepido & Tullo Coss. Verus ergo, ab hinc annis videlicet tribus & viginti, exortus est Cilicia prædonibus. *Idem*.

50. *Brundisio*] Quare nominatim Brunda-

si? quia per hosce annos, quibus adversus piratas & Mithridatem bellum gestum est, exercitus populi Romani Brundisio transmittabatur. Quæ civitas est in Calabria, portu nobili, unde in Græciam iter est. *Idem*.

51. *Duodecim secures*] Duos prætores in provinciis prætores utebantur, binis in urbe. *Manutius*.